

Helsinkiški bilten

HELSINKIŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.70 // NOVEMBAR 2010

ZAOKRET POLITIKE BEOGRADA PREMA KOSOVU I NJENI EFEKTI

Politička atmosfera u Srbiji bitno je promenjena zahvaljujući zaokretu srpskog političkog vrha u odnosu prema Kosovu.

Nakon podnošenja zajedničke rezolucije EU i Srbije u Generalnoj skupštini UN, kao i mišljenja Međunarodnog suda pravde o nezavisnosti Kosova, u političkom životu Srbije došlo je do kvalitetnih promena. Naime, nakon što je predsednik Republike Boris Tadić definisao tzv. "novu politiku" ona je dobila snažnu podršku u srpskoj javnosti. Ona podrazumeva: prvo, „da Srbija ne sme biti zemlja jednog pitanja — kosovskog pitanja“ i, drugo, „da mi nećemo moći da postanemo članica EU ukoliko u nju unosimo nove konflikte“.¹

Glavni pokazatelj zaokreta jeste i odsustvo ministra spoljnih poslova Srbije, Vuka Jeremića iz javnog života, koji je bio nosilac radikalne politike prema Kosovu. Nakon izuzetno važne uloge koju su mu mediji u poslednjih nekoliko godina davali, Vuk Jeremić se sada pominje samo u agencijskim vestima, i to posredno. U poslednjih nekoliko dana i on neočekivano insistira na tezi o dijalogu: „Probleme u regionu rešavamo

dijalogom i to je najveći doprinos koji smo dali izgradnji demokratije u svetu“.²

Posledica zaokreta je i previranje unutar Demokratske stranke u kojoj se vodi borba za prevlast između dve struje, one za iskorak prema evroatlanstkim intergarcijama i one za status quo. U tom smislu i Jeremić vodi neizvesnu bitku za potpredsedničko mesto u DS, što upućuje na zaključak da krugovi okupljeni oko Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) za sada gube bitku za uticaj na DS preko njega. Iz ove podvodne bitke u DS, za sada prednost imaju progresivniji delovi stranke predvođeni ministrom odbrane (Dragan Šutanovac), predsednikom vojvođanske Vlade (Bojan Pajtić) i gradonačelnikom Beograda (Dragan Đilas).

Nakon čitave decenije tokom koje je ponavljana mantra da je „Kosovo Srbija“, u proteklih nekoliko nedelja u srpskom javnom mnjenju formirao se sasvim nov pristup kosovskom problemu. Najveći deo javnosti (osim ultradesničarskih udruženja i stranaka) višegodišnju frazeologiju o „crvenim linijama“³ i „suverenitetu Srbije“, zamenio je zagovaranjem dijaloga i novog početka.

1

Blic, 7. oktobar 2010

2

Politika, 20. oktobar 2010.

3

Blic, 13. oktobar 2009.

ZA POČETAK BEZ „TEŠKIH TEMA“

Za veoma kratko vreme rasprava o Kosovu je u javnom diskursu dobilo sasvim drugu konotaciju. Političari u Srbiji zaobilaze činjenicu da će se dijalog i pregovori sa Prištinom voditi o rešavanju egzistencijalnih problemima, tj. o „tehničkim“ pitanjima, a ne o statusu.

Predstavnici političkog mejnstrima priznaju da se za sada, odustaje od „teških tema“ i da se počinje sa onim lakšim. Tako je predsednik Političkog saveta Demokratske stranke (DS) **Dragoljub Mićunović** (na slici) konstatovao da je Beograd u ovom trenutku, pre svega zainteresovan za razgovor „o statusu ljudskih prava na Kosovu. Mi tamo imamo naše sunarodnike i nikad ne možemo biti nezainteresovani i ravnodušni o njihovom statusu“. Mićunović je konstatovao da su od suštinske važnosti imovinska pitanja, kako privatna, tako i državna: „tu su naši manastiri i kulturni spomenici, ali i razna ekonomska pitanja, koja ne treba da zanemarimo. Naš izvoz na Kosovo je veći nego u Ameriku i mi imamo suficit u toj razmeni. Dakle, mi smo zainteresovani za trgovinsku razmenu i investiranje“.⁴

Kako ni Beograd ni Priština ne žure sa dijalogom, međunarodna zajednica je počela pripreme za njegov početak. U nedostatku „lokalnog“ dnevnog reda Prištine i Beograda, Brisel se, uz podršku SAD, izgleda odlučio da sam izradi agendu o mogućim tačkama dijaloga. Prve teme

razgovora odnosile bi se na pitanja granica na severu i zaštitu verske i kulturne baštine. Prištinski list „Koha ditore“ navodi da u sedištu EU isključuju mogućnost pregovora o statusu Kosova, ali da u određenoj fazi treba da se razgovara o specijalnom statusu severa „počevši od realnog stanja na terenu“.⁵

Iako niko ne poriče da će o severu Kosova, srpskim enklavama i manastirima, Beograd i Priština morati da razgovaraju pre ili kasnije, za sada se u prvi plan ističe uopšteno „konstruktivna saradnja“ i „evropska perspektiva Srbije“. Formulacija u zajedničkoj rezoluciji Srbije i EU u kojoj se pominje „dijalog između strana“ ne isključuje niti nameće teme za razgovor, pa će njihov sadržaj i tok u velikoj meri zavisiti od spremnosti Beograda i Prištine da pronađu kompromis u direktnim pregovorima.

EFEKTI NOVE POLITIKE

Direktni razgovori predsednika Tadića i visoke predstavnice za spoljnu politiku EU Ketrin Ešton o Kosovu, odnosno o početku dijaloga, doveli su do prvih rezultata i na terenu.

Na severu Kosova, početkom oktobra došlo je do prve ozbiljno koordinirane akcije Srbije i EULEX protiv organizovanog kriminala. Naime, kontrola granice Srbije i severnog Kosova značajno je pojačana, čime je Srbija prvi put u poslednjih deset godina pokazala interes da se suprotstavi organizovanom kriminalu srpskih kriminalaca iz Kosovske Mitrovice. Tokom deset godina potpunog bezakonja došlo je do stvaranja novih organizovanih kriminalnih grupa među Srbima na Kosovu. Srpski mediji su godinama insistirali na tome da je albanska zajednica izvor kriminala na Balkanu, dok rezultati na terenu pokazuju da obe zajednice učestvuju u kriminalnim aktivnostima. Posebno treba naglasiti da

su kriminalni krugovi među Srbima sa severa u poslednjih godinu dana, u velikoj meri, povećali unosni posao trafikinga ljudi.

Reč je, pre svega, o švercu akcizne robe (cigarete, alkohol i, prvenstveno, nafta i naftni derivati), ali i o švercu ljudi, droge i oružija. Zajednička akcija srpske policije i EULEX rezultirala je i hapšenjem jednog od lidera u srpskom podzemlju u Mitrovici. Tako je 5. oktobra 2010, uhapšen muškarac osumnjičen za pokušaj ubistva, neovlašćeno posedovanje oružja i izazivanje opšte opasnosti. Ovakva vrsta intervencije EULEX (u saradnji sa Srbijom) predstavlja pokaznu vežbu, usmerenu prema najekstremnijim elementima na severu Kosova. I mada sama policijsko-carinska akcija ne podrazumeva dugoročno rešenje, ona pokazuje da se nakon dogovora na najvišem političkom nivou (Ešton-Tadić) u narednom periodu mogu očekivati i konkretniji rezultati na terenu.

Nakon pojačanje kontrole granice, šverc na severu Kosova je u samo nekoliko nedelja je opao, o čemu svedoči i pojačan promet kamiona i

šlepera preko legalnih graničnih prelaza, uz poštovanje zakonskih i carinskih propisa.

U istom periodu kosovske vlasti nastavile su proces isključenja mobilnih repetitora Telekom Srbije, čime je, sa jedne strane, otežana komunikacija Srba (posebno iz enklava) sa centralnom Srbijom, dok je, sa druge, tržište usluga mobilne telefonije na Kosovu uvedeno u određeni zakonski okvir. Važno je napomenuti da Telekom Srbije već 10 godina ne plaća porez na usluge mobilne telefonije na Kosovu, te da je odluka kosovskih vlasti u okviru zakona.

Slučaj mobilne telefonije predstavlja najkonkretniji primer mogućih tema razgovora između Beograda i Prištine. Dijalog može početi od pitanja svakodnevnog života građana, kao što je su sloboda kretanja (ostaje činjenica da kosovski građani ne mogu slobodno da se kreću po Srbiji sa kosovskim dokumentima), pitanje nestalih, kultura, obrazovanje, zdravstvena zaštita, status manastira. Jedino otvoreno pitanje ostaje status severne Mitrovice.

REAKCIJE NA VANREDNE IZBORE NA KOSOVU

Ostavka predsednika Kosova Fatmira Sejdiuja, odnosno pad Vlade u Prištini i raspisivanje preremenih izbora upućuje na dodatno odlaganje početka dijaloga. Međutim, intezivna diplomatska komunikacija Beograda, Brisela, Vašingtona i Prištine, ipak pokazuje da će dijalog početi pre kraja godine. Prva tema razgovara mogla bi da bude problem nestalih. Ovaj problem je predmet razgovara komisija za nestale sa obe strane pod okriljem UN već deset godina. Očigledno je da je po ovom pitanju saglasnost moguća odmah.

Sazivanje vanrednih izbora na Kosovu stavilo je Beograd u sasvim novu situaciju, jer treba brzo da reaguje i donese odluku o svom stavu u pogledu učešća Srba na izborima. Međunarodna zajednica očekuje od Vlade u Beogradu konstruktivan stav, jer je i to deo dila koji

je napravljen sa EU i SAD. Za sada jasan stav o izborima ima Srpski pokret obnove(SPO) i Liberalno demokratska partija (LDP)

Atmosfera medju Srbima na Kosovu dodatno dramaturizuje raspisivanje vanrednih izbora. U poslednjih nekoliko dana počelo je i „izjašnjavanje“ Srba sa Kosova, odnosno, zvaničnog Beograda o eventualnom pozivu Srbima da (ne) izađu na izbore na Kosovu.

Ministar u Vladi Srbije Srđan Srećković (SPO) smatra da je učešće na izborima na Kosovu jedini način da Srbi zaštite svoje interese: „Jedini način da očuvamo naš uticaj na Kosovu su ljudi koji su tamo fizički prisutni, kako obični građani, tako i njihovi predstavnici u institucijama. Ne možemo da insistiramo na očuvanju nečega, a da istovremeno ignorišemo sve što tome doprinosi. U krajnjoj liniji, Srbi s Kosova treba sami

da donesu odluku o tome da li će izaći na predstojeće izbore, ili ne “⁶.

Randel Nojkić, predsednik Pokrajinskog odbora SPO iz Gračanice, smatra da bi za Srbe bilo dobro da učestvuju na sledećim izborima“. On takođe ističe da je „ovo vrlo važan trenutak za Srbe na Kosovu, ali i za Beograd, jer je sledeća godina, godina raspleta... u tom smislu Beograd bi morao da pozove Srbe da izađu na izbore i da im kaže cenu nesagledive štete u slučaju da odluka bude drugačija.“⁷

Predstavnici DS su veoma oprezni u davanju izjava na ovu temu. Ministar za Kosovo i Metohiju, Goran Bogdanović, izjavio da će učešće DS na predstojećim izborima zavisiti od mnogih faktora, a da će odluka o izborima biti „pažljivo izvagana“. ⁸ Državni sekretar Oliver Ivanović tvrdi, međutim, da Vlada Srbije nema dovoljno vremena da razmotri šta bi, kada je reč o kosovskim izborima, bilo dobro za kosovske Srbe: „Izbori dolaze iznenada, pa nemamo dovoljno vremena da vidimo šta bi za Srbe i Srbiju bilo dobro da učine po pitanju izbora“.⁹

Nije isključeno da Demokratska stranka, kada vanredni izbori budu raspisani i počne predizborna kampanja, otvorenije ohrabri Srbe da na njih izađu. U tom smislu indikativna je izjava predsednika Političkog saveta DS Dragoljuba Mićunovića koji je u intervjuu za novosadski Dnevnik izjavio da dosadašnja “politika bojkota” kosovskih izbora nije dala nikakve rezultate, jer su Srbi posle izbora uvek ostajali u getu, pravno nezaštićeni i bez ikakvog uticaja u institucijama. Takođe je istakao da ne veruje “da su time na bilo koji način pomogli ostajanju Kosova u sastavu Srbije ili da su omeli one koji su priznali nezavisnost. Ne znam da li će Vlada Srbije sada zauzimati stav i kakav će on biti, ali

6 Danas, 23-24. oktobar 2010.
7 Politika, 20. oktobar 2010.
8 Isto.
9 Politika, 25. oktobar 2010.

se nadam da će se u svakom slučaju voditi racionalnim a ne emotivnim razlozima”.¹⁰

Profesor radoslav Stojanović takodje podvlači da „razgovori između Beograda i Prištine ne mogu da budu razgovori o tehničkim pitanjima jer konflikt između Srba i Albanaca traje 150 godina.“ On smatra da „treba ići u pravcu nacionalnog pomirenja, što je mnogo bolniji i duži proces od procesa pred sudom, ali predstavlja jedino rešenje.“¹¹

Ambivalentnost vladajuće koalicije u odnosu na izbore za kosovski parlament, najverovatnije je deo političke taktike – da joj opozicija ne prikaži još jednu „izdaju Kosova“, ako Srbe otvoreno pozove na njih. Indikativno je, međutim, da Vladi bliska Politika ukazuje na prednosti za srpsku zajednicu na Kosovu ukoliko učestvuje na izborima. Pod naslovom na prvoj strani „Šta mogu Srbi u parlamentu Kosova“¹² Politika iznosi argumentaciju da bi u slučaju da na izbore izađe 10.000 Srba oni u kosovskom parlamentu imali 13 poslanika i bili bi među najbrojnijim poslaničkim grupama. Zvanični Beograd je u protekloj deceniji samo jednom - 2001. godine - pozvao Srbe da učestvuju na kosovskim izborima i tada ih se odazvalo više od 36.000 i u kosovskom parlamentu osvojili 22 mandata. Na izborima 2004, kada ih je vlada Vojislava Koštunice pozvala na bojkot, učestvovalo je samo 1800 Srba, a 2007, takođe bez poziva Beograda, još manje – samo 800).¹³

Predsednik Boris Tadić još uvek se ne izjašnjava o izborima na Kosovu. Ali ističe da je njegov „cilj da se reši istorijski konflikt Srba i Albanaca, koji traje od Prizrenske lige, vek i po, i to kroz dijalog, prvo o pitanjima koja su rešiva i koja bi na viši nivo podigla poverenje između dve strane”.

10 Dnevnik, 31. oktobar 2010.
11 Blic, 31. oktobar 2010.
12 Politika, 25. oktobar 2010.
13 Isto

Tadić i dalje ističe da nikada neće priznati jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova, te da bi bila „katastrofalna greška ako bi neko u Evropskoj uniji učenjivao Srbiju priznavanjem nezavisnosti Kosova za članstvo u Uniji“.¹⁴

Neizjašnjavanje o učešću Srba na kosovskim izborima otvara prostor „patriotskim snagama“ da i dalje svaki pokušaj učešća Srba u političkom životu Kosva tretiraju kao izdaju i priznanje „lažne države Kosovo“.

Poznavaoci prilika na Kosovu smatraju da bi Srbi trebalo da koriste demokratsko pravo izbora i na taj način brinu o sopstvenim interesima. Dušan Janjić, direktor Foruma za etničke odnose i dobar poznavalac prilika na Kosovu, ističe: „Učešće na kosovskim izborima je odnos prema realnosti, a realnost je da kosovski parlament postoji i da je kosovski budžet mogući važan izvor finansiranja opstanka i razvoja srpske zajednice“. Posebno ističe da bi i za Srbiju bilo dobro da ima Srbe u kosovskim institucijama.¹⁵

REAKCIJE „PATRIOTA“

U vreme kada je medjunarodni politički i diplomatski fokus bio na Prištini zbog krize vlade, srpske radikalne snage su to iskoristile i izvršile sviojevrni „institucionalni puč“ tako što su svrgnule lokalne vlasti na severu koje su formirane na paralelnim izborima u maju 2010. godine.

Porast tenzije na severu Kosova rezultat je i političkih previranja unutar srpske zajednice. Tako je u Skupštini opštine severne Mitrovice došlo je do neočekivane smene na vrhu. Demokratska

stranka Srbije (DSS) Vojislava Koštunice i Srpska napredna Stranka (SNS) Tomislava Nikolića preuzele su dva odbornika Socijaldemokratske partije Rasima Ljajića, što im je omogućilo preuzimanje vlasti u lokalnoj samoupravi. Skupštinu opštine u Severnoj Mitrovici do sada je „držala“ koalicija okupljena oko Demokratske stranke.

Vlada Srbije poriče legitimitet ovoj smeni, jer je, kako kaže, ministar za Kosovo i Metohiju u Vladi Srbije Goran Bogdanović, bez „zakonskog uporišta“¹⁶.

Najardikalnije reakcije dolaze od strane ekstremista iz Kosovske Mitrovice. One su praćene i incidentima. U poslednjih meseca dana zabeleženo je nekoliko incidenata. Najpre je 27. septembra bačena eksplozivna naprava na kuće porodice Stojković i Milosavljević iz Zvečana (drugi put u poslednja tri meseca). U napadu, koji se dogodio pola sata posle ponoći, samo pukom srećom niko nije povređen, ali je pričinjena velika materijalna šteta. Napadnuti veruju da je motiv njihovo učešće u pripremama za izbore koje (i) na severu Kosova organizuje kosovska vlada. U Kosovskoj Mitrovici je 20. oktobra bačena bomba na vozilo Momčila Arlova, jednog od viđenijih pripadnika civilnog društva na Kosovu.

Napadi na one pojedince, koji saraduju sa institucijama na Kosovu, svedoče o pojačanoj nervozni i političkoj nesigurnosti među najekstremnijim pripadnicima srpske zajednice na Kosovu. S druge strane, to znači i konsolidacija radikalnih snaga protiv Tadićeve politke i ukazuje na potrebu da se više posveti pažnje dijalogu unutar srpskog korpusa na Kosovu jer su njihovi interesi diametralno suprotni - severni deo je za podelu dok oni južno od Ibra su izričito protiv.

14 www.B92.net 29. oktobar 2010.

15 Isto.

16 Isto.

ZAKLJUČAK

Nova faza odnosa između Srbije i Kosova je na samom početku i opterećena je dosadašnjim radikalnim držanjem Beograda. Ona je rezultat, kako jedinstva unutar EU u pogledu rezolucije o Kosovu, tako i međusobne saradnje SAD i EU. Beograd je dobro razumeo poruku te nove strategije.

Međusobno poverenje Albanaca i Srba je još uvek na niskom nivou i zbog toga je uloga međunarodne zajednice glavni garant uspešnog dijaloga između Beograda i Prištine.

Novonastale okolnosti marginalizuju dugogodišnju strategiju podele Kosova koja je određivala ponašanje vlasti u Beogradu. I SAD i EZ su isključile svaku mogućnost takvog dila, ne samo kada je reč o Kosovu, već i o Bosni. Određeni krugovi u Beogradu se još uvek nadaju da je moguć i takav scenario čemu doprinose izjave pojedinaca iz međunarodnih krugova, poput izjave Vilijema Montgomerija koji zagovara „podelu Kosova i Bosne“.

Nova faza odnosa Beograda i Prištine dovela je i do promene odnosa medija prema Albancima. To ukazuje da afirmativna medijska kampanja može biti važan akter u kreiranju drugačije atmosfere i raspoloženja u javnom mnjenju.

Ubrzanju tog procesa i relaksaciji atmosfere može značajno doprineti i civilni sektor na obe strane. Civilni dijalog Beograd-Priština (Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji i Kosovsko fond za otvoren društvo (KFOS)) naišao je na dobar prijem i može biti značajan kanal zbližavanja dve strane.

Zaokret napravljen iskorakom u Briselu trebalo bi da podrazumeva i hrabrost aktuelne vlade i predsednika Tadića u odnosima sa Prištinom, ali i sa Srbima na Kosovu. Zato bi prava poruka Srbima bila da izadju na kosovske izbore kako bi uticali na vlastitu budućnost i sprečili da o njihovom životu odlučuju oni koji na Kosovu ne žive.

Sazivanje prevremenih izbora na Kosovu i radikalizacija Srba na severu stvorila je prostor koji narušava pozitivni momentum stvoren nakon Rezolucije o Kosovu u Generalnoj skupštini. Zato treba nastaviti koordiniranu akciju KFOR, EULEX i kosovske policije na severu kako bi se sprečila dalja radikalizacija i obezbedile pretpostavke za sprovođenje vladavine prava i atmosfera za dugoročne ciljeve.

Treba obratiti što veću pažnju na mlade Albance i Srbe, jer kako ističe Ilir Deda, predsednik novoformirane partije Novi duh, „...na Kosovu se rađa drugačija generacija čija baza nije sukob, iako smo svi mi odrasli uz taj sukob“.¹